

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНГ МАЪМУРИЙ
ХУҚУҚБУЗАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ ИШЛАРНИ ЮРИТИШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ**

Ўзбекистон республикаси ИИБ Академияси 313-гуруҳ курсанти

Қобилов Муҳаммадали Қодиржон ўғли

Аннотация: *Ушбу битирув илмий мақола маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятига бағишланган. Муаллиф маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолияти бўйича амалга ошириладиган процессуал хатти-ҳаракатлари ҳамда расмийлаштириладиган хужжатлар ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишларни таъминлаш чораларини қўллашда қилинадиган ишларнинг муҳим амалий жиҳатлари билан бирга ушбу соҳадаги маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишга доир илғор хориж тажрибасини ҳам ёритишга ҳаракат қилган.*

Annotation: *This scientific article is devoted to the activity of conducting proceedings on administrative offenses. The author has advanced foreign experience in the field of administrative offenses as well as procedural actions in the field of administrative offenses, as well as important practical aspects of the application of documents and measures to ensure the proceedings on administrative offenses.*

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни такомиллаштиришда қатнашувчи шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатини қонунда белгилаш борасида кенг қамровли ислохотлар амалга оширилиб, бу борадаги ишларни самарали ташкил этиш бўйича ҳар бир Ички ишлар органлари ходимларига, айниқса, профилактика инспекторларига улкан вазифалар қўйилмоқда.

Ўтган йиллар давомида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишда қатнашувчи шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатини тартибга солувчи қонун нормалари қабул қилиниб, уларнинг талаблари жамият ҳаётига татбиқ этиб келинмоқда.

Профилактика инспекторларининг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолияти доир қонун нормаларини такомиллаштириш уларни қўллаш амалиётидаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва бартараф қилиш бугунги куннинг долзарб масалаларидан биридир. Ҳуқуқ назариясига кўра ҳар қандай юридик жавобгарликнинг асосини қонунга хилоф, айбли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик), яъний ҳуқуқбузарлик ташкил этади. Ҳуқуқбузарликлар ўзининг мазмуни, юридик хусусиятлари ва таркибига эга бўлиб, турли қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 10-моддасига биноан, Маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган шахсга фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жайоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли, (қасдан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳараакатсизлик тушунилади.

Давлат бошқаруви соҳасидаги содир этиладиган ва кўп учрайдиган ҳуқуқбузарлик кўринишларидан бири – бу маъмурий ҳуқуқбузарликдир. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишда - маъмурий процесснинг турига мансуб бўлганлиги учун аввало маъмурий процесс билан боғлаб ўтиш мақсадга мувофиқ. Маъмурий процесс бошқарув фаолиятининг муайян бир тури, ҳуқуқий усули бўлиб, маъмурий процессуал нормалар билан тартибга солинади. Бошқарув фаолияти мазмунининг хилма-хиллиги ўз навбатида, маъмурий процесснинг ҳам турли туманлигига сабаб бўлади. Маълумки, жарима солиш, харбий хизматга чақириш ва шикоятларни кўриб чиқиш тартиби бир-биридан моддий фарқ қилади. Шунинг учун ҳам процессуал фаолиятнинг ва маъмурий иш юритиш маъмурий процесснинг алоҳида бир туридир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш деганда – ҳуқуқбузарликни аниқлаш қонунда белгиланган маъмурий ҳуқуқбузарликни олдини олиш чораларини қўллаш маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва мазкур иш бўйича маъмурий жазо бериш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва мазкур иш бўйича маъмурий жазо бериш тўғрисидаги қарор чиқаришга ваколатли бўлган органлар (мансабдор шахслар) томонидан амалга ошириладиган процессуал ҳаракатлар йиғиндиси тушунилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишда - маъмурий процесснинг турига мансуб бўлганлиги учун аввало маъмурий процесс билан боғлаб ўтиш мақсадга мувофиқ. Маъмурий процесс бошқарув фаолиятининг муайян бир тури, ҳуқуқий усули бўлиб, маъмурий процессуал нормалар билан тартибга солинади. Бошқарув фаолияти мазмунининг хилма-хиллиги ўз навбатида, маъмурий процесснинг ҳам турли туманлигига сабаб бўлади. Маълумки, жарима солиш, харбий хизматга чақириш ва шикоятларни кўриб чиқиш тартиби бир-биридан моддий фарқ қилади. Шунинг учун ҳам процессуал фаолиятнинг ва маъмурий иш юритиш маъмурий процесснинг алоҳида бир туридир.

• Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш деганда – ҳуқуқбузарликни аниқлаш қонунда белгиланган маъмурий ҳуқуқбузарликни олдини олиш чораларини қўллаш маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва мазкур иш бўйича маъмурий жазо бериш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва мазкур иш бўйича маъмурий жазо бериш тўғрисидаги қарор чиқаришга ваколатли бўлган органлар (мансабдор шахслар) томонидан амалга ошириладиган процессуал ҳаракатлар йиғиндиси тушунилади. Бугунги кунда кўп ҳолларда маъмурий йўл билан

ушлаб туриш тўрисида баённома камдан-кам ҳолларда тузилади, кўпинча ИИО навбатчилик қисмидаги ушлаб келтирилган шахслар китобига ёзиб қўйилади. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси МЖКнинг 286-моддасида маъмурий йўл билан ушлаб туриш” тушунчаси берилса ҳамда МЖТК қуйидаги мазмундаги 286-1-моддаси билан тўлдирилса мақсадга мувофиқ бўлар эди:

286-1-модда. Маъмурий йўл билан ушлаб туриш баённомаси.

Маъмурий йўл билан ушлаб турилганлик тўрисида баённома тузилади, унда шу баённома тузилган сана ва жой, баённомани тузган шахснинг лавозими, фамилияси, исми, отасининг исми, маъмурий йўл билан ушлаб турилган шахс тўрисида маълумотлар, ушлаб турилган вақти, жойи, сабаблари кўрсатилади.

Баённома уни тузган шахс ва маъмурий йўл билан ушлаб турилган шахс томонидан имзоланади. Маъмурий йўл билан ушлаб турилган шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда, баённомага бу ҳақда ёзиб қўйилади”.

Маълумки, ички ишлар органлари маъмурий юрисдикцион ваколатлари ҳажмининг кенглиги билан бошқа органлар тизимида алоҳида ўринга эга. Ички ишлар органлари тизимида профилактика инспекторлари ҳамда бошқа иш юритишга ваколатли мансабдор шахсларига бошқа маъмурий юрисдикция ваколатига эга мансабдор шахслар қаторида кенг ваколатлар берилган.

Маъмурий амалиёт соҳасидаги ҳисобот ва таҳлилий ишларнинг аҳволини яхшилаш, илор тажрибани аниқлаш, умумлаштириш ва оммалаштириш ана шу мақсадга эришишларнинг муҳим воситаларидир.

Бизнингча, Ўзбекистон Республикасининг янги Маъмурий-процессуал кодекси лойиҳасига қуйидаги таклифлар ва фикр-мулоҳазалар билдирилади.

Маъмурий чораларни қўллаш амалиётини такомиллаштиришларнинг асосий йўналишларидан яна бири ички ишлар органларнинг ушбу соҳадаги фаолиятини қонун ва идоравий норматив ҳужжатлар билан бошқаришларни янада ривожлантиришдан иборат. Маъмурий-ҳуқуқий чораларни қўллашда юзага келадиган муносабатларни ҳар томонлама тартибга соладиган ягона қонун ҳужжатининг қабул қилиниши бу борадаги ишларнинг мувоффақияти учун зарур ҳуқуқий асос бўлар эди.

Ўтказилган тадқиқот натижаларига асосланган ҳолда профилактика инспекторларининг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолияти соҳасидаги муаммолар ўрганилди. Улар қуйидагилар:

- Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2017 йил 12 июлдаги “Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларининг маъмурий амалиёт фаолияти” деб номланган еттинчи параграфининг 62-106 бандларида профилактика хизматларининг маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятини ташкил этиш тартиби ва асослари белгиланган. Бироқ ушбу низомда

белгиланган қоидалар МЖТКнинг тегишли моддаларида назарда тутилган бўлиб, низомда эса қоидаларни амалда ташкил этиш тартиби ва шартлари белгилаб берилиши лозим. Ушбу муаммо сўровда иштирок этганларнинг 72 фоизи томонидан тасдиқланган.

- Ўзбекистон Республикасининг МЖТКнинг 271-моддасида “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишларни истисно этувчи ҳолатлар” қаторига маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиган шахс томонидан жиноят содир этилиши оқибатида унга нисбатан жиноий жазо чораси қўлланилган тақдирда маъмурий жавобгарликни бекор қилиш тўғрисида қондани белгилаш белгилаш зарурати мавжуд. Ушбу муаммо сўровда иштирок этганларнинг 68 фоизи томонидан тасдиқланган.

Профилактика инспекторларининг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятини белгилаб берувчи нормаларда мавжуд ҳуқуқий бўшлиқни бартараф этишга қаратилган таклифлар:

- Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш тартибини” белгилаб берувчи алоҳида буйруқни қабул қилиш керак. Ушбу буйруқ билан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритишларни ташкил этиш тартиби ва асослари белгиланиши лозим. Мазкур буйруқнинг тузилиши қуйидагиларни камраб олган бўлиши лозим:

1-§. Умумий қоидалар

2-§. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ҳужжатларни расмийлаштириш тартиби

3-§. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш босқичлари

3-§. Маъмурий йўл билан ушлаб туриш, ашёларни кўздан кечириш ва олиб қўйиш тартиби

4-§. Маъмурий ҳуқуқбузарликларни расмийлаштириш билан боғлиқ ҳужжатларни тайёрлаш, тарқатиш ва хизматда фойдаланиш тартиби

5-§. Яқуний қоидалар.

Ушбу таклиф сўровда иштирок этганларнинг 82 фоизи томонидан маъқулланди.

2. Ўзбекистон Республикасининг МЖТКнинг 271-моддасини қуйидагича 12 банд билан тўлдириш таклиф этилади:

Ўзбекистон Республикасининг МЖТКнинг 271-моддасида “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишларни истисно этувчи ҳолатлар” қаторига маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиган шахс томонидан жиноят содир этилиши оқибатида унга нисбатан жиноий жазо чораси қўлланилган тақдирда маъмурий жавобгарликни бекор қилиш тўғрисида қондани белгилаш таклиф этилади.

271-модда. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишларни истисно этувчи ҳолатлар

1-қисм:Қуйидаги ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишларни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим:

12) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиган шахс томонидан жиноят содир этилиши оқибатида унга нисбатан жиноий жазо чораси қўлланилган тақдирда маъмурий жавобгарликни тугатилади.

Ушбу таклиф сўровда иштирок этганларнинг 65 фоизи томонидан маъқулланди.

3.Профилактика (катта) инспектори томонидан маъмурий маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятини самарадорлигини ошириш бўйича қуйидаги таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди:

- Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни маҳалла ҳуқуқтартибот маскани ёки ички ишлар органида ушлаб туриш жараёнида вужудга келадиган муаммоларни сабаб ва шароитларини ўрганиш, уларни бартараф этиш бўйича тегишли чораларни ишлаб чиқиш. Мисол, учун, таржимон хизматларидан фойдаланиш, маст ҳолда келтирилган ҳуқуқбузарни ўзига келтириш ва бошқалар.

- Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсга нисбатан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома, маъмурий жавобгарликка тортиладиган шахснинг тушунтиришлари, жабрланувчи, гувоҳларнинг кўрсатмалари, эксперт хулосаси, ашъевий далиллар, шахсни кўриқдан ўтказиш ва ашъеларни кўздан кечириш, ашъё ва ҳужжатларни олиб қўйиш юзасидан тузилган баённома, шунингдек бошқа материаллар асосида ишларни тўлиқ ва сифатли тамомлашга эришиш лозим. Чунки, мауиян вақтларда маъмурий йўл билан тегишли ҳужжатлар тўлиқ расмийлаштирилмаганлиги сабабли суд ишларни кўриб чиқмайди.

- Профилактика хизматчиларининг маъмурий маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш бўйича хорижий мамлакатларнинг бу соҳадаги илғор тажрибаларини амалиётга жорий этиш ва ушбу фаолиятни такомиллаштиришга қаратилган ўқув методик ва амалий қўлланмаларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

- Маъмурий йўл билан ушлаб туриш уч соатдан ошмаслиги лозим. Ҳуқуқбузарнинг шахсини ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларини аниқлаш учун зарур бўлган ҳолларда эса, ушланган вақтдан бошлаб 24 (йигирма тўрт) соат ичида, прокурорга ёзма тартибда маълум қилиб, уч суткагача ёки ҳуқуқбузарга ўзининг тасдиқловчи ҳужжати бўлмаса, прокурорнинг санкцияси билан 10 (ўн) суткагача муддатга ушлаб туриши мумкин. Ушбу муддат давомида ушлаб турилган шахснинг шахсини аниқлаш имкони бўлмаса ёки ушбу соҳада амалга оширилган ишлар ўз якунига етмаган бўлса унинг муддатини узайтириш талаб этилади.

- Маъмурий йўл билан ушлаб турилган фуқаро имкони бўлса психологик хизматдан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Чунки, хориж тажрибасига шундай усул мавжуд.